

Biti domačin, biti tujec. In biti etnograf. Biti človek.

Rajko Muršič

Za svojo prvo terensko raziskavo v prvem letniku študija sem izbral območje, na katerem so živeli moji stari starši. Bilo mi je znano in domače. A šele takrat, ko sem se pogovarjal z ljudmi na tem območju, s sosedi v medsebojno oddaljenih domovih na vzpetini med dolgim grebenom in dolino, sem spoznal, da o teh ljudeh v resnici ne vem ničesar. Ker nisem bil zares domačin. Bi bilo morda kaj bolje, če bi bil? Dvomim. Pri raziskovanju mi je pomagal prijatelj, fotograf. Sam takrat nisem imel fotoaparata. Prijatelj krajev ni poznal. Teme pripravljenih vprašanj, ki sem jih moral zastavljati domačinom po nareku projekta Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja skozi točke družbenih sprememb v zadnjem stoletju, tudi ne. Vsake toliko časa je vendarle vskočil v pogovor in vprašal kaj nujnega. Naivnega. Preprostega. Povsem zunaj konteksta. In pogovor je stekel. Ljudje so spregovorili. Ščasoma sem ugotovil, da sem v resnici tujec. Dvojni ali trojni tujec. In da nimam pojma. Odrešujoč trenutek; izkušnja, ki osvobaja!

Biti tujec. Biti neveden. Kako se znebiti arogantne ignorance? Kako postati etnograf? Se prepustiti trenutku, blefirati ali biti, kar pač si? Naj torej pogled od znotraj nadomesti oddaljeni pogled? Naj me prevzamejo vonjave, v vsakem domu tako razločno različne? Naj postanem eno samo veliko uho, ki beleži izrečene besede s čim manj izgube?

Biti človek. In biti neveden. Neroden. Izgubljen. Postati preprosto človeško bitje in vstopiti v nov svet. Začutiti resničnost. Svojo resničnost kot skupno resničnost. Njihovo resničnost kot skupno resničnost. Biti skupaj. Poslušati, govoriti, opazovati. Čutiti in občutiti. Biti človeško bitje. Biti radoveden. *Thaumazein*. Čuditi se. Postati filozof. In ostati etnograf.

Biti meščan na podeželju. Biti podeželjan v mestu. Antun Radić, začetnik hrvaške etnologije, je opozarjal, da meščani na podeželju preučujejo povsem drugo kulturo. Kmetje so bili etnologom pristni Drugi. Primitivci in divjaki, tudi če so

govorili isti jezik ali njegovo še tako smešno narečje. Meščani so bili civiliziranci, ki so hlastali po izgubljeni pristnosti divjakov na podeželju.¹

Zahodni meščani so iskali svoje naravne pristneže med koloniziranimi ljudstvi sveta. Njihov pogled nanje je iskal pristno razodetje, a je z njim kvečjemu utrjeval svojo nadvlado. Etnografi niso bili kolonizatorji niti kolonisti. V skupno človeških občutenjih so razkrivali izkušnje ljudstev zunaj njihove zgodovine. A so to počeli z isto mislijo, ki je v imenu civilizacije in njenih dobičkov utemeljevala in uničevala zunajevropska ljudstva. Nikoli niso imeli drugih in drugačnih misli, v katere bi lahko odeli svoja nova spoznanja. Misel evropskih elit.

Prisrčno okolje za lepe meščanske duše. Duše elit prvega, privilegiranega sveta, ki ima sredstva za izvajanje tako nenujnih raziskav, kot so raziskave načinov življenja. Drugi si morajo prizadevati za vsakdanje preživetje v svetovnem kapitalističnem stroju izkoriščanja. Kot je to odlično ubesedil karibski protikolonialni antropolog Michel-Rolph Trouillot, so učene znanstveniške glave na zahodu prepustile antropologom in antropologinjam le majčkeno brazdo za preučevanje divjakov na robovih ploske Zemlje: kotiček za divjake (*the savage slot*).²

Ni sprave med pogledom od zgoraj navzdol in doživljanjem svojega položaja od spodaj navzgor, a velika prednost domačih raziskovalk in raziskovalcev je v tem, da se ne moremo sprenevedati. Domačini nam ne dopuščajo prevlade, niti konceptualne, in to je osvobajajoče.

Priti skupaj in biti skupaj je bistvo etnografske izkušnje. Biti človek med ljudmi. Začutiti nemir in negotovost. Začutiti druge.

Tudi domači etnologi si dolgo časa niso drznili preučevati sodobnega življenja v lastnem meščanskem okolju sedanje vsakdanjosti. Toda prav soočenje z resničnim življenjem v svojem lastnem okolju je krona etnografskega izskoka iz samoumevnosti. Potujitveni učinek, ki spremlja ta nujni korak ob soočenju s sedanjo stjo, s svojim lastnim vsakdanjim svetom, narekuje drugačno ravnanje etnologov in etnologinj, antropologov in antropologinj, skrbnejše in odgovornejše, predvsem pa

1 Glej Dunja Rihtman-Auguštin, *Struktura tradicijskog mišljenja*. Školska knjiga, Zagreb, 1984; Slavko Kremenšek, *Etnološki razgledi in dileme 1*. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1983; Antun Radić, *Sabrana djela*. Seljačka sloga, Zagreb 1936–1939.

2 Michel-Rolph Trouillot, *Global Transformations: Anthropology and the Modern World*. Palgrave Macmillan, London 2003.

usmerjeno tudi v prihodnost, ne več zgolj v preteklost, v snovalskih studiih, kot si jih je zamislil nedavno preminuli ameriški antropolog Paul Rabinow.³

Soočanje s sedanjostjo in svojo lastno resničnostjo, ki se skozi etnografsko izkušnjo vedno znova postavi na glavo, prinaša osvoboditev od predvidevanj in samo-umevnosti. Ta izkušnja spremeni tudi načine našega opisovanja situacij, v katerih se znajdemo.

Zato je razumljivo, da se razmišljanje o »dvojni vlogi« naslanja na dialoško obliko, deloma celo majevtičnega tipa, v žlahtni tradiciji Platonovih dialogov s Sokratom v glavni vlogi. Ko se nam samoumevni svet postavi na glavo, se postavi na glavo tudi njegovo opisovanje: noben opis ni več dovolj dober, ker besede prej ali slej onemijo. Nadomesti jih pripoved, ki razpira tudi stališča, občutenja, občutke, predvsem pa razsežnosti skupnega in skupnosti, ki se kaže kot odsev tistega, kar je Alfred Schütz imenoval prava, resnična, banalna, najvišja ali najgloblja resničnost.⁴ In prav ta resničnost je resničnost izkušnje etnografov in etnografinj ter vsakdanje banalne življenjske izkušnje slehernika. To je temeljna podlaga človeške resničnosti, resničnosti človeštva. In razpre se samo skozi potujitev. Ko se zavemo, da je ne obvladamo.

3 Paul Rabinow idr., *Designs for an Anthropology of the Contemporary*. Duke University Press, Durham in London 2008;
Paul Rabinow, *Marking Time: On the Anthropology of the Contemporary*. Princeton University Press, Princeton in Oxford 2008.

4 Alfred Schütz, *The Phenomenology of the Social World*. Northwestern University Press, Evanston 1967.